

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПТИМІЗМУ У ФАХІВЦІВ
СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ**

Стаття присвячена дослідженню особливостей оптимізму у фахівців соціономічних професій. Проаналізовано фактори, що сприяють оптимізму в професійній діяльності. Виявлено та обґрунтовано особливості у прояві оптимізму у лікарів та юристів. Джерел – 10.

Ключові слова: оптимізм, песимізм, життєстійкість, благополуччя, соціономічні професії.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку суспільства надзвичайно актуальним є питання підвищення рівня ефективності професійної освіти. Найбільш гостро воно постає для представників соціономічних професій, де об'єктом праці є людина з її унікальними проблемами та труднощами. Специфіка соціономічних професій вимагає від фахівця не лише великого обсягу професійних знань, а й ряду психологічних якостей: готовність розвиватись, приймати самостійні рішення, стійко переживати труднощі, бути оптимістично налаштованим.

Пошук засобів підвищення опору професійній деформації спеціалістів спонукає до детального дослідження професійно важливих психологічних якостей. Формування оптимізму, життєстійкості, допомагає особистості ефективно боротися зі стресовими ситуаціями, а отже, бути успішною у своїй професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема оптимізму можна назвати достатньо новою для вітчизняних та зарубіжних досліджень. В зарубіжній психології оптимізм найчастіше розглядають наряду з такими поняттями як життєстійкість, щастя, психологічне здоров'я та благополуччя (М. Аргайл, Дж.Келлі, Ч.Карвер, К.Левін, К.Петерсон, М.Селігман, М.Чіксентміхай, М.Шейер, Б.Хелд та ін.). Російські психологи звертаються до проблеми оптимізму у контексті соціальної установки, особистісного вибору, локус-контролю, задоволеності життям (Ю.В. Андрєєва, І.М. Асєєва, Т.О.Гордєєва, Н.Є.Водопьянова, М.С. Замишляєва, Г.С.Кожухарь, К. Муздибаєв, В.В.Пономарьов, Ю.О.Попко, Л. М. Рудіна, та ін.).

Активно вивчається проблема оптимізму українськими дослідниками (О.І.Баришева, П.В. Вітебська, О.М. Грінченко, Г.О.Нестеренко, З.О.Кіреєва, М.А.Лепський, Т.І.Корж, Н.В.Підбуцька, Т.М.Титаренко, Н.М.Чижиченко та ін.)

До питання оптимізму в контексті успішної професійної діяльності звертались дослідники М.Аргайл, Г.А.Глотова, О.М.Боднар, О.С.Віндекер, Н.Є.Водопьянова, О.М.Воронін, Ч.Карвер, Т.І.Корж, Є.Л.Ніколаєв, Ю.Є.Перунов, Н.В.Підбуцька, М.Селігман, М.Чіксентміхай, М.Шейер та ін.

М.Селігман провів низку досліджень оптимізму у професійній діяльності. Було доведено, що оптимізм не є однаково значимим для різних професій. Так, проведені дослідження доводять, що оптимісти мають переваги в тих професіях, де необхідно проявляти активність, ризикувати, приймати рішення, бути наполегливим. Як приклад таких професій, дослідник приводить діяльність страхового агента, агента з продажу нерухомості. [8]

Подібні дані щодо професії страхового агента отримали дослідники О.М.Боднар, Г.А.Глотова, Ю.С.Перунов. Ними також було виявлено позитивну кореляцію між оптимізмом та впевненістю в собі, вмінням зацікавити людину, комунікабельністю.[3, с.278]

В той час, М.Селігман описує ряд професій, де оптимізм особистості є менш ефективним, або навіть небажаним – професія бухгалтера, юриста, інженера з техніки безпеки.[8]

Дану позицію підтверджують дослідження Т.О.Гордєєвої. До списку професій, зазначених М.Селігманом, у вимогах до яких оптимізм не висувається на перші позиції чи не зазначається взагалі, дослідниця додає професії лікаря, інженера-конструктора, працівника охоронної сфери банківських службовців. Т.О.Гордєєва зазначає, що така професійна діяльність пов'язана з високим ступенем небезпеки щодо себе та інших людей, економічним ризиком. Важливою в цих сферах є увага до деталей, документів, поведінки. Необхідним є також аналіз можливих варіантів розвитку подій, котрим не завжди можна дати позитивну оцінку, з метою їх втілення чи попередження. Окрім цього, існує таке поняття як "захисний песимізм", суть якого полягає в уявленні найгіршого результату подій, разом з тим постійного контролю ситуації, що дозволяє знизити тривогу настільки, що вона не справляє негативного ефекту на діяльність [6, с. 24].

Силу песимізму було описано американською дослідницею Дж.Норем у книзі «Позитивна сила негативного мислення» (2002 р.) . Психолог вважає, що використовуючи «захисний песимізм», особистість таким чином готується до складної ситуації. Готовність до неприємностей ще то того, як вони відбулись, допомагає справитись з ними з меншими затратами моральних сил.[10]

Цікаві дані отримали дослідники О.М.Воронін, Є.Л.Ніколаєв, вивчаючи зв'язок оптимізму з професійним самовідношенням лікаря. Було виявлено, що оптимістично налаштовані лікарі ефективніше використовують свої професійні навички. Лікарі-оптимісти краще адаптовані до реалій професійної діяльності, тоді як їх менш оптимістичні колеги не прагнуть до саморозвитку у вибраній професії.[5]

І.М.Асєєва та Ю.О.Попко, виявили взаємозв'язок оптимізму та копінг-стратегій поведінки у лікарів різної спеціалізації . Так, було виявлено статистично значимі розрізнення між хірургами, хірургами-травматологами та терапевтами по загальному показнику оптимізму.[2, 70]

Дослідження, проведене Н.С.Водопьяною показує, що у представників таких професій як брокер, аналітик, менеджер, працівників банківської та торгової сфери, рівень оптимістичності корелює з низьким рівнем емоційного та професійного вигорання, а також – з низьким нейротизмом. Також до факторів антивигорання в даних професіях відносяться екстраверсія та активна життєва установка. Дослідниця зазначає, що на рівень професійного вигорання більший вплив має не стаж чи вік, а ті риси особистості, які визначають позитивність чи негативність відношення до свого життя і роботи. Оптимізм і активність як стійкі особистісні характеристики позитивної життєвої позиції сприяють зниженню ризику професійного вигорання. [4]

Досліджуючи оптимізм у майбутніх інженерів, Н.В.Підбуцька виявила, що формування оптимізму зумовлюють такі індивідуально-психологічні особливості, як довіра до себе та до суспільства в цілому, цілеспрямованість та локус життя. Оптимізм підвищує професійну успішність і зумовлює особистісно-професійний розвиток особистості, відповідно

цілеспрямованість і здатність контролювати своє життя та діяльність у студентів має вплив на формування в них оптимістичного світогляду, що відповідно дозволяє з більшою довірою сприймати світ та оточуючих.[9, с.385]

Дослідниця Н.С.Водопьянова робить припущення про те, що найбільш важливим оптимізм є дане для представників більшості інших професій, що відносяться до типу «людина-людина». Основною особливістю діяльності спеціаліста цього типу є взаємодія з людьми. Вміння спілкуватися, контактувати з навколишніми, добиватися взаєморозуміння у процесі виконання професійних функцій є найважливішою умовою високої ефективності діяльності працівників типу "людина-людина". Професії лікаря та юриста викликають найбільше протиріч в контексті дослідження оптимізму.

Мета статті – розкрити психологічні особливості оптимізму у представників соціономічних професій (на прикладі професій лікаря та юриста).

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У дослідженні прийняли участь 131 респондент – з них 68 юристів та 63 лікаря. Стаж роботи за відповідним профілем – не менше 3х років.

Для вимірювання рівня оптимізму-песимізму було використано шкалу активності та оптимізму Шуллера та Комуніані (AOS), адаптовану Н.Водопьяновою та М.Штейн. Шкала включає в себе список з 15 тверджень, які дозволяють виділити п'ять типів особистості за рівнем вираженості оптимізму-песимізму та активності-пасивності. Виділяють такі типи особистості: реалісти, активні оптимісти («ентузіасти»), активні песимісти («негативісти»), пасивні песимісти («жертви»), пасивні оптимісти («ліниві») [4].

Для дослідження індивідуально-психологічних чинників оптимізму була використана методика «Смисложиттєві орієнтації» (СЖО адаптована Д.О. Леонтьєвим). Дана методика містить 5 субшкал, що дозволяють найбільш повно дослідити осмисленість життя: цілі в житті, процес життя, результативність життя, locus контролю - Я, locus контролю – життя [7].

В результаті обробки даних опитувальника AOS ми отримали таке співвідношення досліджуваних з різними типами особистості: реаліст – (33,5 %), активний оптиміст – (47,4%), активний песиміст –(3%), пасивний песиміст – (6,1%), пасивний оптиміст – (9,9%) (див. рис.1).

Таким чином, у вибірці переважають активні оптимісти – 47,4%. Даний психологічний тип позитивно налаштований на майбутнє, вірить у власні сили і можливості. Активні оптимісти бадьорі, життєрадісні, рідко бувають у поганому настрої. Стійко переносять труднощі, схильні активно діяти задля досягнення своїх цілей.

Психологічний тип «реаліст» на другому місці серед респондентів – 33, 6%. Реаліст схильний адекватно оцінювати ситуацію та співвідносити її зі своїми можливостями. Реалісти, як правило, стійкі до психологічного стресу, в проблемній ситуації прагнуть віднайти всі можливі шляхи її вирішення. Активно діють лише у випадку, коли існує можливість успішного вирішення проблеми.

Тип «пасивний оптиміст» представляють 9,9% вибірки. Такі люди веселі, добродушні, оптимістично налаштовані, але недостатньо активні. Вони впевнені у тому, що проблемна ситуація вирішиться позитивно, але не прикладають для цього ніяких зусиль. Вони більше надіються на випадок, вдачу, але не на власні сили. Через нестачу активності, такий тип схильний пасивно чекати, відкладати прийняття рішення.

Тип «пасивний песиміст» - 6,1% - категорія людей, протилежна «активним оптимістам», які всім не задоволені, але не схильні прикладати зусилля задля того, щоб

змінити своє життя на краще. Вони характеризуються переважанням негативного настрою, пасивністю, невірою у власні сили. В складних ситуаціях надають перевагу стратегії втечі від проблем, вважають себе жертвою обставин.

«Активні песимісти» у даній вибірці представлені 3% осіб. Даний тип людей характеризується високою активністю, але вона має деструктивний характер. Це негативісти, замість того, щоб будувати нове, вони руйнують вже збудоване. В проблемних ситуаціях часто використовують агресивні копінг стратегії.

Рис.1. Відсоткове співвідношення типів особистості (за опитувальником AOS)

Порівняємо типи оптимістів та песимістів серед представників професії лікаря та юриста. На представленій діаграмі (див. рис.2) видно, що тип «активний оптиміст» більше виражений у лікарів, ніж у юристів, в свою чергу, типи «реаліст», «активний песиміст», «пасивний песиміст» та «пасивний оптиміст» більшою мірою виражені серед юристів, а ніж лікарів.

Порівнюючи результати опитувальника AOS та методики СЖО у лікарів та юристів, бачимо, що значущої різниці між ними не виявлено (табл.1). Окрім того, субшкала «локус контролю - життя», що характеризує впевненість в тому, що людині дано контролювати своє

життя, що майбутнє їй піддається контролю – цей показник у вибірці лікарів дещо менший, ніж у юристів.

Дане розрізнення може бути пов'язане зі специфікою роботи лікаря, яка полягає у тому, що лікарі у своїй професійній діяльності часто мають справу з невиліковними хворими, вплинути на перебіг хвороби яких неможливо.

«Реалісти» мають середні та вище середнього показники за всіма субшкалами та загальний показник осмисленості життя. Типи «пасивний песиміст» та «активний песиміст» мають низькі показники за субшкалами, що характеризує особистість, незадоволену власним життям та теперішнім, невіру у власні сили контролювати події життя, впевненість в тому, що життя людини не контролюється свідомістю.

Тип «пасивний песиміст» характеризується показниками, нижче середнього за всіма субшкалами, окрім субшкали «цілі в житті». Така особистість має цілі в житті, що не відповідають дійсності, її плани не мають реальної опори і не підкріплюються особистісною відповідальністю за їх реалізацію.

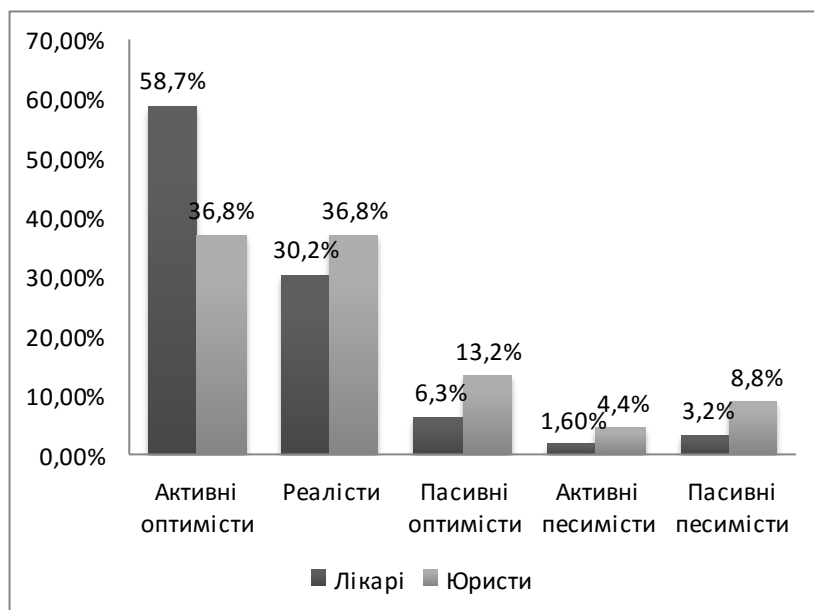

Рис.2. Відсоткове співвідношення типів особистості серед юристів та лікарів (за опитувальником AOS)

Загалом тип «активний оптиміст» характеризується високими показниками за всіма субшкалами та високим показником осмисленості життя загалом. Це означає, що високі показники оптимізму впливають на рівень задоволеності життям, такі працівники більше

прагнуть до самореалізації, самовизначення, мають бажання досягати високих результатів у професійній діяльності.

Таблиця 1

Середні показники за методикою СОЖ

Субшкала Тип	АО		Р		АП		ПО		ПП	
	Л	Ю	Л	Ю	Л	Ю	Л	Ю	Л	Ю
Цілі в житті	2,3	5,7	8,2	7,4	5,6	4,3	2,1	3,2	6,2	7,1
Процес життя	2,4	2,1	8,7	9,4	8,2	9,4	3,1	2,2	9,3	9,6
Результат життя	0,3	1,1	4,2	3,8	7,8	8	9,5	8,9	1,1	0,7
Локус контролю – Я	5,6	6	2,3	2,7	3,4	5,5	7,4	8,5	9,3	8,7
Локус контролю – життя	9,2	5,8	8,1	7,8	4,2	6,1	1,7	3,1	1,1	9,8

*Л – лікарі, Ю – юристи

Висновки. Таким чином, оптимізм є однією з рушійних сил, що зумовлюють особистісно-професійний розвиток. За результатами дослідження виявлено, що існують певні особливості оптимізму у лікарів та юристів. Так, значна частина вибірки лікарів представлена психологічним типом «активний оптиміст», тоді як серед юристів переважають «активні оптимісти» та «реалісти». Дані типи характеризуються високим показником осмисленості життя, що говорить про цілеспрямованість, усвідомлення цілей в житті, сприймання процесу життя як емоційно насиченого, наповненого сенсом. Така особистість відчуває себе реалізованою в суспільстві, здатною будувати життя відповідно до своїх цілей.

Література

1. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл. - СПб.: Питер, 2003. – 271с.
2. Асеева И.Н. Взаимосвязь оптимизма и копинг-стратегий поведения у медицинских работников различных специализаций / И.Н.Асеева, Ю.А.Попкова // Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Психология». № 1 (9) – Самара, 2011 С.63-75
3. Боднар А. М. Оптимизм как фактор, влияющий на успешность в профессиональной деятельности / А. М. Боднар, Г. А. Глотова, Ю. Е. Перунов // Психологический вестник Уральского государственного университета. Вып. 5. — Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2005. — С. 275-283.
4. Водопьянова Н.Е. Профессиональное выгорание и ресурсы его преодоления // Психология здоровья / Под ред. Г.С.Никифорова. СПб., 2003.
5. Воронин А.Н. Психологическое исследование личности врача в отношении к профессиональной деятельности / А.Н.Воронин, Е.Л.Николаев // Вестник Чувашского университета - 2013. – Т.16. - № 1. – С.13-18.

6. Гордеева Т. О. Диагностика оптимизма как стиля объяснения успехов и неудач: опросник СТОУН / Т.О. Гордеева, Е. Н. Осин, В. Ю. Шевяхова. – М.: Смысл, 2009. – 152 с.
7. Леонтьев Д. А. Тест смысложизненных ориентаций (СЖО) / Д. А. Леонтьев. – 2-е изд. – М., 2000. – 18 с.
8. Селигман Мартин Э. П. Новая позитивная психология: Научный взгляд на счастье и смысл жизни / Перев. с англ. - М.: Издательство "София", 2006. -368 с.
9. Підбуцька Н.В. Оптимізм майбутнього інженера як умова його успішного особистісно-професійного розвитку [Електронний ресурс] / Н.В.Підбуцька // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 25. – С. 379 – 392 – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pspl_2014_25_32.pdf
10. Norem, J. K. (2001). The positive power of negative thinking. New York: Basic Books

Транслітерація

1. Arhail M. Psykholohyia schastia / M. Arhail.-SPb.: Pyter, 2003. – 271s.
2. Aseeva Y.N. Vzaymosviaz optymizma y kopynh-strategyi povedeniya u medytsynskyykh rabotnykov razlychnykh spetsyalyzatsyi / Y.N.Aseeva, Iu.A.Popkova // Vestnyk Samarskoi humanytarnoi akademyy. Seryia «Psykholohyia». № 1 (9) – Samara, 2011S.63-75
3. Bodnar A. M. Optymizm kak faktor, vlyaiushchyi na uspehnost v professyonalnoi deiatelnosti / A. M. Bodnar, H. A. Hlotova, Iu. E. Perunov // Psykholohychesky vestnyk Uralskoho hosudarstvennogo unyversyteta. Vip. 5. — Ekaterynburh: Yzd-vo Ural. un-ta, 2005. — S. 275-283.
4. Vodopianova N.E. Professyonalnoe vyhoranye y resursy eho preodoleniya // Psykholohyia zdorovia / Pod red. H.S.Nykyforova. SPb., 2003.
5. Voronyn A.N. Psykholohycheskoe yssledovanye lychnosti vracha v otnoshenyy k professyonalnoi deiatelnosti / A.N.Voronyn, E.L.Nykolaev // Vestnyk Chuvashskoho unyversyteta - 2013. – T.16. - № 1. – S.13-18.
6. Hordeeva T. O. Dyahnostyka optymizma kak styliya obiasneniya uspekhev y neudach: oprosnyk STOUN / T.O. Hordeeva, E. N. Osyn, V. Iu. Sheviakhova. – М.: Smisl, 2009. – 152 s.
7. Leontev D. A. Test smyslzhynennykh oryentatsyi (SZhO) /D. A. Leontev. – 2-е yzd. – М., 2000. – 18 s.
8. Selyhman Martyn Э. P. Novaia pozytyvnaia psykholohyia: Nauchnyy vzghliad na schaste y smysl zhynzy/ Perv. s anhl. - M.: Yzdatelstvo "Sofyia", 2006. -368 s.
9. Pidbutska N.V. Optymizm maibutnoho inzhenera yak umova yoho uspishnoho osobystisno-profesiinoho rozvytku [Elektronnyi resurs] / N.V.Pidbutska // Problemy suchasnoi psykholohii. – 2014. – Vyp. 25. – S. 379 – 392 – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pspl_2014_25_32.pdf
10. Norem, J. K. (2001). The positive power of negative thinking. New York: Basic Books

Терещенко А.Н.

Психологические особенности оптимизма у специалистов социномических профессий

Статья посвящена исследованию особенностей оптимизма у специалистов социномических профессий. Проанализированы факторы, способствующие оптимизму в

професійної діяльності. Виявлено і обґрунтовано особливості в проявленні оптимізму у лікарів і юристів. *Источников – 10.*

Ключевые слова: оптимизм, пессимизм, жизнестойкость, благополучие, социномические профессии.

Tereshchenko A.N.

Psychological features of optimism of the sociology professions specialists

The article is devoted to the research on the features of optimism of the sociology professions specialists. The factors which promote optimism in the professional activity were analyzed. The differences between optimism of doctors and lawyers were analyzed. Sources – 10.

Key words: optimism, pessimism, viability, well-being, sociology professions.

Терещенко Аня Миколаївна - аспірантка факультету психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

УДК 159.9

Ткаченко Н.В.

СПЕЦИФІКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті наведено результати дослідження психологічних особливостей педагогічно занедбаних дітей молодшого шкільного віку. Визначено динаміку якісних та кількісних показників психологічних особливостей педагогічно занедбаних дітей молодшого шкільного віку. Обґрунтовано методи психодіагностичної роботи з педагогічно занедбаними дітьми молодших класів. Джерел – 7.

Ключові слова: педагогічна занедбаність, молодші школярі, психологічні особливості, самооцінка, психодіагностична робота.

Постановка проблеми. Не зважаючи на широку сферу вивчення гуманізації освіти як важливого чинника профілактики педагогічної занедбаності дитини молодшого шкільного віку, можна констатувати недостатній рівень теоретичного аналізу проблеми педагогічної занедбаності особистості. Водночас, педагогічна занедбаність дітей молодшого шкільного віку як психологічна проблема перебуває в центрі досліджень: розвитку особистості, її життєвого шляху та життєтворчості (Б. Ананьєв, Л. Анциферова, О. Старовойтенко, Т. Титаренко); становлення поняття духовності, духовного самовдосконалення особистості (Е. Еріксон); впливу змісту навчання на розвиток учнів (Г. Костюк, Л. Смольська). У розробках, присвячених педагогічній занедбаності дитини, особлива увага дослідників спрямована на аналіз структури особистісно орієнтованої педагогічної системи, яка більш технологічно представлена у змісті, формах і методах навчально-виховної роботи (В. Рибалко, Ю. Швалб); розвиток уявлень про індивідуальність людини (В. Мерлін, В. Русалов, Б. Теплов); особливості формування психологічних аспектів педагогічної занедбаності в межах соціалізації особистості